
Natya Shastra Chapter 25

नाट्यशास्त्रम् अध्यायः २५

Document Information

Text title : naaTyashaastra adhyaaya 25

File name : natya25.itx

Category : nATyashAstra, major_works, bharata

Location : doc_z_misc_major_works

Author : Sage Bharata

Transliterated by : dpadmakar at hotmail.com

Proofread by : dpadmakar at hotmail.com

Latest update : November 23, 2002

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

March 24, 2024

sanskritdocuments.org

నాట్యశాస్త్రమ్ అధ్యాయః ౨౫

॥ శ్రీరస్తు ॥

భరతమునిప్రణీతం నాట్యశాస్త్రమ్
పఞ్చవింశోఽధ్యాయః ।
అఙ్గాభినయస్యైవ యో విశేషః క్వచిత్ క్వచిత్ ।
అనుక్త ఉచ్యతే చిత్రః చిత్రాభినయస్సృప్తః ॥ ౧॥
ఉత్తానౌ తు కరౌ కృత్వా స్వస్తికౌ పార్శ్వసంస్థితౌ ।
ఉద్వాహితేన శిరసా తథా చోర్ధ్వనిరీక్షణాత్ ॥ ౨॥
ప్రభాతం గగనం రాత్రిః ప్రదోషం దివసం తథా ।
ఋతున్ ఘనాన్ వనాంతాంశ్చ విస్తీర్ణాంశ్చ జలాశయాన్ ॥ ౩॥
దిశో గ్రహాన్ సనక్షత్రాన్ కిఞ్చిత్ స్వస్థం చ యద్భవేత్ ।
తస్య త్వభినయః కార్యో నానాదృష్టినమన్వితః ॥ ౪॥
ఏభిరేవ కరైర్భూయస్తేనైవ శిరసా పునః ।
అథో నిరీక్షణేనాథ భూమిస్థాన్ సమ్ప్రదర్శయేత్ ॥ ౫॥
స్పర్శస్య గ్రహణేనైవ తథోల్లకసనేన చ ।
చన్ద్రజ్యోస్తాం సుఖం వాయుం రసం గంధం చ నిర్దిశేత్ ॥ ౬॥
వస్త్రావకుఱ్ఱనాత్సూర్యం రజోధూమానిలాంస్తథా ।
భూమితాపమఘోష్టం చ కుర్యాచ్ఛాచార్యాభిలాషతః ॥ ౭॥
ఊర్ధ్వకేకరదృష్టిస్తు మధ్యాహ్నో సూర్యమాదిశేత్ ।
ఉదయాస్తగతం చైవ విస్మయార్ఘైః ప్రదర్శయేత్ ॥ ౮॥
యాని సౌమ్యార్థయుక్తాని సుస్వభావకృతాని చ ।
గాత్రస్పర్శైస్సరోమాఞ్జైస్తేషామభినయో భవేత్ ॥ ౯॥
యాని స్యుస్తీక్ష్ణరూపాణి తాని చాభినయేత్సుధీః ।
అసంస్పర్శైస్తథోద్వేగైస్తథా ముఖవికుఱ్ఱనైః ॥ ౧౦॥

గమ్భిరోదాతసంయుక్తానర్థానభినయేద్బుధః ।
 సాటోపైశ్చ సగర్వైశ్చ గాత్రైః సౌష్ఠవసంయుతైః ॥ ౧౧॥
 యజ్ఞోపవీతదేశస్థమరాలం హాసమాదిశేత్ ।
 స్వస్తికౌ విమ్యుతో హారస్రగ్ధామార్థాన్ నిదర్శయేత్ ॥ ౧౨॥
 భ్రమణేన ప్రదర్శిన్యా దృష్టేః పరిగమేన చ ।
 అలపద్మకపిడాయాః సర్వార్థగ్రహణం భవేత్ ॥ ౧౩॥
 శ్రవ్యం శ్రవణయోగేన దృశ్యం దృష్టివిలోకనైః ।
 ఆత్మస్థం పరసంస్థం వా మధ్యస్థం వా వినిర్దిశేత్ ॥ ౧౪॥
 విద్యుదుల్కాఘనరవావిఘ్నలింగార్చిషస్తథా ।
 త్రస్తాంగాక్షినిమేపైశ్చ తేఽభినేయాః ప్రయోక్తుభిః ॥ ౧౫॥
 ఉద్యేష్టితకరావృత్తౌ కరో కృత్వా నతం శిరః ।
 ఆసంస్పర్శే తథానిష్ఠే జిహ్వాదృష్టేన కారయేత్ ॥ ౧౬॥
 వాయుముష్ణం తమస్తేజో ముఖప్రచ్ఛాదనేన చ ।
 రేణుతోయపతంగాంశ్చ భ్రమరాంశ్చ నివారయేత్ ॥ ౧౭॥
 కృత్వా స్వస్తికసంస్థానౌ పద్మకోశావధోముఖౌ ।
 సిఅంహర్షవానరవ్యాఘ్రశ్వాపదాంశ్చ నిరూపయేత్ ॥ ౧౮॥
 స్వస్తికౌ త్రిపతాకౌ తు గురూణాం పాదవస్తనే ।
 ఖటకస్వస్తికౌ చాపి ప్రతోదగ్రహణే స్మృతో ॥ ౧౯॥
 ఏకం ద్విశ్రీణి చత్వారి పఞ్చ షట్ సప్త చాష్టథా ।
 నవ వా దశ వాపి స్యుర్గణనాంగులిభిర్భవేత్ ॥ ౨౦॥
 దశాఖ్యాశ్చ శతాఖ్యాశ్చ సహస్రాఖ్యాస్తథైవ చ ।
 పతాకాభ్యాం తు హస్తాభ్యాం ప్రయోజ్యాస్తాః ప్రయోక్తుభిః ॥ ౨౧॥
 దశాఖ్యగణనాయాస్తు పరతో యా భవేదిహ ।
 వాక్యార్థేనైవ సాధ్యాసౌ పరోజ్ఞాభినయేన చ ॥ ౨౨॥
 ఛత్రధ్వజపతాకాశ్చ నిర్దేశ్యా దణ్డధారణాత్ ।
 నానాప్రహరణం చాథ నిర్దేశ్యం ధారణాశ్రయమ్ ॥ ౨౩॥

ఏకచిత్తో హ్యధోద్బుష్టిః కిఞ్చిన్నతశిరాస్తథా ।
 సవ్యహస్తశ్చ సందంశః స్మృతే ధ్యానే వితర్కితే ॥ ౨౪॥
 ఉద్వాహితం శిరః కృత్వా హంసపక్షౌ ప్రదక్షిణౌ ।
 అపత్యరూపణే కార్యావృఛయౌ చ ప్రయోక్తుభిః ॥ ౨౫॥
 ఉద్వాహితం శిరః కృత్వా హంసవక్త్రం తథోర్ధ్వగమ్ ।
 ప్రసాదయచ్చ యం మానం దీర్ఘసత్వం చ నిర్దిశేత్ ॥ ౨౬॥
 ఆరాలం చ శిరస్థానే సముద్వాహ్య తు వామకమ్ ।
 గతే నిర్వృత్తే ధ్వస్తే చ శ్రాన్తవాక్యే చ యోజయేత్ ॥ ౨౭॥
 సర్వేన్ద్రియస్వస్థతయా ప్రసన్నవదనస్తథా ।
 విచిత్రభూతలాలోకైః శరదన్తు వినిర్దిశేత్ ॥ ౨౮॥
 గాత్రసంకోచనాచ్ఛాపి సూర్యాగ్నిపటుసేవనాత్ ।
 హేమన్తస్త్వభినేతవ్యః పురుషైర్మధ్యమాధమైః ॥ ౨౯॥
 శిరోదన్తోష్ఠకమ్పేన గాత్రసంకోచనేన చ ।
 కూజితైశ్చ సశిత్కారైరధమశ్శీతమాదిశేత్ ॥ ౩౦॥
 అవస్థాన్తరమాసాద్య కదాచిత్తూత్తమరైరపి ।
 శీతాభినయనం కూర్యాద్దేవాద్య్వసనసంభవమ్ ॥ ౩౧॥
 ఋతుజానాం తు పుష్పాణాం గన్ధపూణైస్సథైవ చ ।
 రూక్షస్య వాయోః స్పర్శాచ్చ శిశిరం రూపయేద్బుధః ॥ ౩౨॥
 ప్రమోదజననారంభైరుపభోగైః పృథగ్విధిః ।
 వసన్తస్త్వభినేతవ్యో నానాపుష్పప్రదర్శనాత్ ॥ ౩౩॥
 స్వేద ప్రమార్జనైశ్చైవ భూమితాపైః సవీజ్యనైః ।
 ఉష్ణస్య వాయోః స్పర్శేన గ్రీష్మం త్వభినయేద్బుధః ॥ ౩౪॥
 కదమ్బునీపకుటపైః శాద్వలైః సేన్ద్రగోపకైః ।
 మేఘవాతైః సుఖస్పర్శైః ప్రావృట్కాలం ప్రదర్శయేత్ ॥ ౩౫॥
 మేఘౌఘనాదైర్గమ్భిరైర్ధారాప్రపతనైస్తదా ।
 విద్యున్నిర్ఘాతఘాషైశ్చ వర్షారాత్రం సమాదిశేత్ ॥ ౩౬॥
 యద్యస్య చిహ్నం వేషో వా కర్మ వా రూపమేవ వా ।

నిర్దేశ్యః స ఋతుస్తేన ఇష్టానిష్టార్థదర్శనాత్ || ౩౭||
 ఏతాన్పుతూనర్థవశార్థర్కయేద్ధి రసానుగాన్ |
 సుఖినస్తు సుఖోపేతాన్ సుఃఖార్థాన్ దుఃఖసంయుతాన్ || ౩౮||
 యో యేన భావేనావిష్టః సుఖదేనేతరేఅన వా |
 స తదాహితసంకారః సర్వం పశ్యతి తన్మయమ్ || ౩౯||
 భావాభినయనం కుర్యాద్విభావానాం నిదర్శనైః |
 తద్దైవ చానుభావానాం భావసిద్ధిః ప్రవర్తితా || ౪౦||
 విభావేనాహృతం కార్యమనుభావేన నీయతే |
 ఆత్మానుభవనం భావో విభావః పరదర్శనమ్ || ౪౧||
 గురుర్మిత్రం సఖా స్నిగ్ధః సంబన్ధీ బన్ధురేవ వా |
 ఆవేద్యతే హి యః ప్రాప్తః స విభావ ఇతి స్మృతః || ౪౨||
 యత్త్వస్య సంభ్రమోత్థానైర్ఘృపాద్యాసనాదిభిః |
 పూజనం క్రియతే భక్త్యా సోఽనుభావః ప్రకీర్తితః || ౪౩||
 ఏవమన్యేష్వపి జ్ఞేయో నానాకార్యప్రదర్శనాత్ |
 విభావో వాపి భావో వా విజ్ఞేయోఽర్థవశాద్బుధైః || ౪౪||
 యస్తస్వపి ప్రతిసందేశో దూతస్యేహ ప్రదీయతే |
 సోఽనుభావ ఇతి జ్ఞేయః ప్రతిసన్దేశదర్శితః || ౪౫||
 ఏవం భావో విభావో వాప్యనుభావశ్చ కీర్తితః |
 పురుషైరభినేయః స్యాత్ప్రమదాభిరథాపి వా || ౪౬||
 స్వభావాభినయే స్థానం పుంసాం కార్యం తు వైష్ణవమ్ |
 ఆయతం వాపహిత్యం వా స్త్రీణాం కార్యం స్వభావతః || ౪౭||
 ప్రయోజనవశాచ్చైవ శేషాణ్యపి భవన్తి హి |
 నానాభవాభినయనైః ప్రయోగైశ్చ పృథగ్విధైః || ౪౮||
 ధైర్యశీలాఙ్గసమ్పన్నం పురుషాణాం విచేష్టితమ్ |
 మృదులీలాఙ్గహారైశ్చ స్త్రీణాం కార్యం తు చేష్టితమ్ || ౪౯||
 కరపాదాఙ్గసఞ్చారాస్త్రీణాం తు లలితాః స్మృతాః |
 సుధీరశోఽర్థతచ్చైవ పురుషాణాం ప్రయోక్తుభిః || ౫౦||

యథా రసం యథా భావం స్త్రీణాం భావప్రదర్శనమ్ ।
 నరాణాం ప్రమదానాం చ భావాభినయనం పృథక్ ॥ ౫౦॥
 భావానుభావనం యుక్తం వ్యాఖ్యాస్యామ్యనుపూర్వశః ।
 ఆలింగనేన గాత్రాణాం సస్మితేన చ చక్షుషా ॥ ౫౧॥
 తథోల్లకసానచ్ఛాపి హర్షం సందర్శయేన్నరః ।
 ఉప్రసన్నాతరోమాఞ్చాత్ బాష్పేణావృతలోచనా ॥ ౫౩॥
 కురీష్వత నర్తకీ హర్షం ప్రీత్యా వాక్యైశ్చ సస్మితైః ।
 ఉద్వృత్తరక్తనేత్రశ్చ సన్దష్టాధర ఏవ చ ॥ ౫౪॥
 నిశ్వాసకంపితాంగశ్చ క్రోధం చాభినయేన్నరః ।
 నేత్రాభ్యాం బాష్పపూర్ణాభ్యాం చితుకౌఠ్యప్రకంపనాత్ ॥ ౫౫॥
 శిరసః కంపనాచ్చైవ భ్రుకుటీకరణేన చ ।
 మానేనాఙ్గులిభణ్ణేన మాల్యాభరణవర్జనాత్ ॥ ౫౬॥
 ఆయతకస్థానకణ్డయా ఈర్ష్యా క్రోధే భవేత్ప్రియాః ।
 నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసబహులైరథోముఖవిచిన్తనైః ॥ ౫౭॥
 ఆకాశవచనాచ్ఛాపి దుఃఖం పుంసాం తు యోజయేత్ ।
 రుదితైః శ్వసితైశ్చైవ శిరోభిహననేన చ ॥ ౫౮॥
 భూమిపాతాభిఘాతైశ్చ దుఃఖం స్త్రీషు ప్రయోజయేత్ ।
 ఆనన్దజం చార్తిజం వా ఈర్ష్యాసంభూతమేవ వా ॥ ౫౯॥
 యత్పూర్వముక్తం రుదితం తస్మిన్చేషు యోజయేత్ ।
 సంభ్రమావేగచేష్టాభిశ్శస్త్రసమ్మాతనేన చ ॥ ౬౦॥
 పురుషాణాం భయం కార్యం ధైర్యావేగబలాదిభిః ।
 చలతారకనేత్రత్వాద్ధాత్రైః సుపురితకమ్పితైః ॥ ౬౧॥
 సస్త్రస్త్రహృదయత్వాచ్చ పార్శ్వాభ్యామవలోకనైః ।
 భర్తృరనేషణాచ్చైవముచ్చైరాకన్దనాదపి ॥ ౬౨॥
 ప్రియస్యాలింగనాచ్చైవ భయం కార్యం భవేత్ప్రియాః ।
 మదా యేఽభిహితాః పూర్వం తే స్త్రీనీచేషు యోజయేత్ ॥ ౬౩॥
 మృదుభిః స్థలితైర్నిత్యమాకాశస్యావలంబనాత్ ।
 నేత్రావఘూర్ణనైశ్చైవ సాలస్యైః కథితైస్తథా ॥ ౬౪॥

గాత్రాణాం కంపనైశ్చైవ మదః కార్యో భవేత్ప్రియాః ।
 అనేన విధినా కార్యః ప్రయోగాః కారణోత్థితాః ॥ ౬౫ ॥
 పౌరుషః స్త్రీకృతో వాపి భావా హ్యభినయం ప్రతి ।
 సర్వే సలలితా భావాస్త్రీభిః కార్యాః ప్రయత్నతః ॥ ౬౬ ॥
 ధైర్యమాధుర్యసమ్పన్నా భావాః కార్యాస్తు పౌరుషాః ।
 త్రివతాకాఙ్గలీభ్యాం తు వలితాభ్యాం ప్రయోజయేత్ ॥ ౬౭ ॥
 శుకాశ్చ సారికాశ్చైవ సూక్ష్మా యే చాపి పక్షిణః ।
 శిఖిసారసహంసాద్యాః స్థూలా యేఽపి స్వభావతః ॥ ౬౮ ॥
 రేచకైర్జహోరైశ్చ తేషామభినయో భవేత్ ।
 ఖరోష్ఠ్రోశ్వతరాసింహవ్యాఘ్రగోమహిషాదయ ॥ ౬౯ ॥
 గతిప్రచరైరజైశ్చ తేఽభినేయాః ప్రయోక్తుభిః ।
 భూతాః పిశాచా యజ్ఞాశ్చ దానవాః సహరాక్షసైః ॥ ౭౦ ॥
 అఙ్గహోరైరివినిర్దేశ్యా నామసంకీర్తనాదపి ।
 అఙ్గహోరైర్వినిర్దేశ్యా అప్రత్యక్షా భవన్తి యే ॥ ౭౧ ॥
 ప్రత్యక్షాస్త్యభినేతవ్యా భయోద్వేగైః సవిస్మయైః ।
 దేవాశ్చ చిహ్నైశ్చ ప్రణామకరణైర్భూతైశ్చ విచేష్టితైః ॥ ౭౨ ॥
 అభినేయో హ్యార్థవశాదప్రత్యక్షాః ప్రయోగజ్ఞైః ।
 సవ్యోత్థితేన హస్తేన హ్యారాలేన శిరః స్పృశేత్ ॥ ౭౩ ॥
 నరేఽహ్యభివాదనం హ్యేతదప్రత్యక్షే విధీయతే ।
 ఖటకావర్ధమానేన కపోతాఖ్యేన వా పునః ॥ ౭౪ ॥
 దైవతాని గురూంశ్చైవ ప్రమదాశ్చాభివాదయేత్ ।
 దివోకసశ్చ యే పూజ్యాః ప్రత్యక్షాశ్చ భవన్తి యే ॥ ౭౫ ॥
 తాన్ ప్రమాణైః ప్రభావైశ్చ గంభీరైశ్చ యోజయేత్ ।
 మహాజనం సఖీవర్గం విటధూర్తజనం తథా ॥ ౭౬ ॥
 పరిమణ్ణలసంస్థేన హస్తేనాభినయేనన్నరః ।
 పర్వతాన్ ప్రాంశుయోగేన వృక్షాంశ్చైవ సముచ్చృతాన్ ॥ ౭౭ ॥

ప్రసారితాభ్యాం బాహుభ్యాముత్థిష్టాభ్యాం ప్రయోజయేత్ |
సమూహసాగరం సేనా బహువిస్తీర్ణమేవ చ || ౭౮ ||

పతాకాభ్యాం తు హస్తాభ్యాముత్థిష్టాభ్యాం ప్రదర్శయేత్ |
శౌర్యం ధైర్యం చ గర్వం చ దర్పమౌదార్యముచ్చయమ్ || ౭౯ ||

లలాటదేశస్థానేన త్వరాలేనాభిదర్శయేత్ |
వక్షోదేశాదపావిధౌ కరో తు మృగశీర్షకౌ || ౮౦ ||

విస్తీర్ణప్రద్రుతోత్తేషౌ యోజ్యౌ యస్యాదపావృతమ్ |
అధోముఖోత్తానతలౌ హస్తౌ కిచ్చిత్ప్రసారితౌ || ౮౧ ||

కృత్వా త్వభినయేద్వేలాం బిలద్వారం గృహం గుహాన్ |
కామం శాపగ్రహగ్రస్తాన్ జ్వరోపహతచేతసః || ౮౨ ||

పతేషాం చేష్టితం కుర్యాదక్లౌద్యైః సద్మశైర్బుధైః |
దోలాభినయనం కుర్యాద్దోలాయాస్తు విలోకనైః || ౮౩ ||

సంభోషేణ చ గాత్రాణాం రజ్యశ్వాగ్రహణేన చ |
యదా చాఙ్గవతీ డోలా ప్రత్యక్షా పుస్తజా భవేత్ || ౮౪ ||

ఆసనేషు ప్రవిష్టానాం కర్తవ్యం తత్ర డోలనమ్ |
ఆకాశవచనానీహ వక్ష్యామ్యాత్మగతాని చ || ౮౫ ||

అపవారితకం చైవ జనాన్తికమథాపి చ |
దూరస్థాభాషణం యత్స్యాదశరీరనివేదనమ్ || ౮౬ ||

పరోక్షాన్తరితం వాక్యమాకాశవచనం తు తత్ |
తత్రోత్తరకృత్తైర్వాక్యైః సంలాపం సమ్ప్రయోజయేత్ || ౮౭ ||

నానాకారణసంయుక్తైః కావ్యభావసముత్థితైః |
హృదయస్య వచో యత్తూ తదాత్మగతమీష్యతే || ౮౮ ||

సవితర్కం చ తద్యోజ్యం ప్రాయశో నాటకాదిషు |
నిగూఢభావసంయుక్తమపవారితకం స్మృతమ్ || ౮౯ ||

కార్యవశాదశ్రవణం పార్శ్వగతైర్యజ్జనాన్తికం తత్స్యాత్ |
హృదయస్థం సవికల్పం భావస్థం చాత్మగతమేవ || ౯౦ ||

ఇతి గూఢార్థయుక్తాని వచనానీహ నాటకే |

జనాన్తికాని కర్ణే తు తాని యోజ్యాని యోక్తుభిః ॥ ౯౧॥
 పూర్వవృత్తం తు యత్కార్యం భూయః కథ్యం తు కారణాత్ ।
 కర్ణప్రదేశే తద్వాచ్యం మాగాత్తత్పునరుక్తతామ్ ॥ ౯౨॥
 అవ్యభిచారేణ పఠేదాకాశజనాన్తికాత్మగతపాఠ్యమ్ ।
 ప్రత్యక్షపరోక్షకృతానామాత్మసముత్థాన్ పరకృతాంశ్చ ॥ ౯౩॥
 హస్తమన్తరితం కృత్వా త్రిపతాకం ప్రయోక్తుభిః ।
 జనాన్తికం ప్రయోక్తవ్యమపవారితకం తథా ॥ ౯౪॥
 స్వప్నాయితవాక్యారైస్త్వభినేయో న ఖలు హస్తసంచారైః ।
 సుప్తాభిపితైరేవ తు వాక్యారైః సోఽభినేయః స్యాత్ ॥ ౯౫॥
 మన్దస్వరసశ్చార్చరస్యక్తావ్యక్తం పునరుక్తవచనార్థమ్ ।
 పూర్వానుస్మరణకృతం కార్యం స్వప్నాఞ్చితే పాఠ్యమ్ ॥ ౯౬॥
 ప్రశిథిలగురుకరుణాక్షరఘణ్ణానుస్వరితవాక్యగద్గదజైః ।
 హిక్కాశ్వసోపేతాం కాకుం కుర్యాన్మరణకాలే ॥ ౯౭॥
 హిక్కాశ్వాసోపేతాం మూర్ఛ్చిపగమే మరణవత్కథయేత్ ।
 అతిమత్తేష్యపి కార్యం తద్వత్స్వప్నాయితే యథా పాఠ్యమ్ ॥ ౯౮॥
 వృద్ధానాం యోజయేత్పాఠ్యం గద్గదస్థలితాక్షరమ్ ।
 అసమాప్తాక్షరం చైవ బాలానాం తు కలస్వనమ్ ॥ ౯౯॥
 నానాభావోపగతం మరణాభినయే బహుకీర్తితం తు ।
 విక్షిప్తహస్తపాదైర్నిభృతైః సన్నైస్తథా కార్యమ్ ॥ ౧౦౦॥
 వ్యాధిప్లుతే చ మరణం నిషణ్ణగాత్త్రైస్తు సమ్ప్రయోక్తవ్యమ్ ।
 హిక్కాశ్వాసోపేతం తథా పరాధీనగాత్రసంచారమ్ ॥ ౧౦౧॥
 విషపీతేఽపి చ మరణం కార్యం విక్షిప్తగాత్రకరచరణమ్ ।
 విషవేగసమ్ప్రయుక్తం విస్ఫురితాంగక్రియోపేతమ్ ॥ ౧౦౨॥
 ప్రథమే వేగే కార్యం త్వభినేయే వేపథుర్ద్వితీయే తు ।
 దాహస్తథా తృతీయే విలల్లికా స్యాచ్ఛతుర్థే తు ॥ ౧౦౩॥
 ఫేనస్తు పఞ్చమస్థే తు గ్రీవా షష్ఠే తు భజ్యతే ।
 జడతా సప్తమే తు స్యాన్మరణం త్వష్టమే భవేత్ ॥ ౧౦౪॥

తత్ర ప్రథమవేగే తు జ్ఞామవక్రకపోలతా ।
 కృశత్యేఽభినయః కార్యో వాక్యానామల్పభాషణమ్ ॥ ౧౦౫॥
 సర్వాఙ్గవేపథుం చ కణ్ఠాయనం తథాఙ్గానామ్ ।
 విక్షిప్తహస్తగాత్రం దాహం చైవాప్యభినయేత్తు ॥ ౧౦౬॥
 ఉద్వృత్తనిమేషత్వాదుద్ధారచ్ఛర్దనైస్తథాక్షేపైః ।
 అవ్యక్తాక్షరకథనైః విలల్లికామభినయేదేవమ్ ॥ ౧౦౭॥
 ఉద్ధారవమనయోగైః శిరసశ్చ విలోలనైరనేకవిధైః ।
 ఫేనస్త్యభినేతవ్యో నిఃసంజ్ఞతయా నిమేషైశ్చ ॥ ౧౦౮॥
 అంసకపోలస్పర్శః శిరసోఽథ వినామనం శిరోఽపాఙ్గః ।
 సర్వస్వీగ్రయసంమోహాఙ్జడతామేవం త్వభినయేత్తు ॥ ౧౦౯॥
 సంమీలితనేత్రత్వాత్ వ్యాధివివృద్ధౌ భుజఙ్గదశనాద్వా ।
 ఏవం హి నాట్యధర్మే మరణాని బుధైః ప్రయోజ్యాని ॥ ౧౧౦॥
 సంభ్రమేష్వథ రోషేషు శోకావేశకృతేషు చ ।
 యాని వాక్యాని యుజ్యన్తే పునరుక్తం న తేష్విహ ॥ ౧౧౧॥
 సాధ్వహో మాం చ హేహేతి కిం త్వం మామావదేతి చ ।
 ఏవంవిధాని కార్యాణి ద్విత్రిసంఖ్యాని కారయేత్ ॥ ౧౧౨॥
 ప్రత్యఙ్గహీనం యత్కావ్యం వికృతం చ ప్రయుజ్యతే ।
 న లక్షణకృతస్తత్ర కార్యస్త్యభినయో బుధైః ॥ ౧౧౩॥
 భావో యత్రోత్తమానాం తు న తం మధ్యేషు యోజయేత్ ।
 యో భావశ్చైవ మధ్యానాం న తే నీచేషు యోజయేత్ ॥ ౧౧౪॥
 పృథక్ పృథగ్భావరసైరాత్మచేష్టాసముత్థితైః ।
 జ్యేష్ఠమధ్యమనీచేషు నాట్యం రాగం హి గచ్ఛతి ॥ ౧౧౫॥
 ఏతేఽభినయవిశేషాః కర్తవ్యాః సత్త్వభావసంయుక్తాః ।
 అన్యే తు లౌకికా యే తు తే సర్వే లోకవత్కార్యాః ॥ ౧౧౬॥
 నానావిధైర్యథా పుష్పైర్మాలాం గ్రథాన్తి మాల్యకృత్ ।
 అంగోపాంగై రసైర్భావైస్తథా నాట్యం ప్రయోజయేత్ ॥ ౧౧౭॥
 యా యస్య లీలా నియతా గతిశ్చ
 రఙ్గప్రవిష్టస్య నిధానయుక్తః ।

తామేవ కుర్యాదవిముక్తసత్త్వే
 యావన్నరజ్ఞాత్ప్రతినిర్వృతః స్యాత్ || ౧౧౮ ||
 ఏవమేతే మయా ప్రోక్తా నాట్యే చాభినయాః క్రమాత్ |
 అన్యే తు లోకాకా యే తే లోకాధ్యాహ్యః సదా బుధైః || ౧౧౯ ||
 లోకో వేదస్తథాధ్యాత్మం ప్రమాణం త్రివిధం స్మృతమ్ |
 వేదాధ్యాత్మపదార్థేషు ప్రాయో నాట్యం ప్రతిష్ఠితమ్ || ౧౨౦ ||
 వేదాధ్యాత్మోపపన్నం తు శబ్దచ్ఛబ్దస్సమన్వితమ్ |
 లోకసిద్ధం భవేత్సిద్ధం నాట్యం లోకాత్మకం తథా || ౧౨౧ ||
 న చ శక్యం హి లోకస్య స్థావరస్య చరస్య చ |
 శాస్త్రేణ నిర్ణయం కర్తుం భావచేష్టావిధిం ప్రతి || ౧౨౨ ||
 నానాశీలాః ప్రకృతయః శీలే నాట్యం ప్రతిష్ఠితమ్ |
 తస్మాల్లోకప్రమాణం హి విజ్ఞేయం నాట్యయోక్తృభిః || ౧౨౩ ||
 ఏతాన్ విధీంశ్చాభినయస్య సమ్యగ్విజ్ఞాయ
 రజ్ఞే మనుజః ప్రయుక్తే |
 స నాట్యతత్త్వాభినయప్రయోక్తా
 సంమానమగ్ర్యం లభతే హి లోకే || ౧౨౪ ||
 ఏవమేతే హ్యభినయా వాజ్ఞేపథ్యాఙ్గసంభవాః
 ప్రయోగజ్ఞేన కర్తవ్యా నాటకే సిద్ధిమిచ్ఛతా || ౧౨౫ ||
 ఇతి భారతీయే నాట్యశాస్త్రే చిత్రాభినయో నామ
 పంచవింశోఽధ్యాయః ||

Encoded by Padmakar Dadegaonkar dadegaonkar@yahoo.com

Natya Shastra Chapter 25

pdf was typeset on March 24, 2024

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

